

EURÓPSKA ÚNIA

Európsky sociálny fond
Európsky fond
regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM
ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

MATURITA S ÚSMEVOM

PaedDr. Ľubica Rúčková

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.“

www.esf.gov.sk

www.minedu.gov.sk

Ľudová slovesnosť a umelá literatúra

- Definícia pojmu ĽS
- Pojem umelá literatúra
- Terminologická orientácia
- Folklór
- Folkloristika
- Etnografia

Druhový a žánrový aspekt folklórneho textu

- **Druhy: lyrika (ľudová poézia)**
epika (ľudová próza)
dráma (ľudová dráma)
- **Lyrika: piesne (vojenské, regrútske, lúbostné, jarmočné, svadobné, pohrebné, trávnicie)**
- **Epika: (krátka):**
príslovia, porekadlá, pranostiky, hádanky, aforizmy, sentencie.
balada
- **Rozsiahlejšie epické útvary: rozprávky, legendy, povesti**
- **Dráma: obradový folklór, kalendárny folklór**

Folklór (vedomosti ľudu)

- Všetko, čo súvisí s tradičnou ľudovou kultúrou.
- Tvorcom sú sociálne vrstvy ako roľníci, pastieri, remeselníci...

Folkloristika

- Náuka o ľudovej umeleckej tvorbe.

Etnografia

- Zaoberá sa štúdiom ľudovej kultúry.

Folklór

- Je už od nepamäti súčasťou kultúry všetkých národov.
- Bol neodmysliteľnou súčasťou života hlavne staršej generácie Slovákov.
- Aj napriek pokročilej súčasnej dobe je stále živý.
- Slovenský folklór patrí medzi najväčšiu pýchu našej krajiny.
- Špecifické vzťahy najmä k literatúre má slovesný folklór (ústna ľudová slovesnosť).

Ústna ľudová slovesnosť

- Predstavuje všetky prejavy ľudu, ktoré sa zachovali tradovaním.
- Vznikala od najstarších čias.
- Šírla sa ústnym podaním.
- Autori sú neznámi.
- ÚĽS a literatúra sa ovplyvňovali a ovplyvňujú aj v súčasnosti.
- Jej úpravy zvyčajne tvoria základný vývin každej literatúry.
- Patria sem lyrické, epické i dramatické útvary.

Ľudová poézia

Piesne :

- Vojenské, regrútske piesne
- Líbostné piesne
- Uspávanky
- Svadobné piesne
- Trávnice
- Jarmočné piesne
- Pohrebné piesne

Ludová próza jednotiaci obrázok rovnaký ???

- **Aforizmy** – stručný, vtipný výrok
Povedz mi, čo si o mne myslíš
a ja ti poviem, či to neboli
tvoje posledné slová.
- **Sentencie** – stručné, hlboké
vyjadrenie jadrnej myšlienky
Láska je večná ako život.
- **Príslovia** (o práci, o
spoločnosti, rodine,
priateľstve...)
Nová metla dobre metie.
- **Porekadlá**
Išiel s bubnom na zajace.
- **Pranostiky**
Na Nový rok o slepačí krok,
na Tri krále o skok ďalej, na
Hromnice o hodinu viac.
- **Hádanky**
Nežije, a predsa chodí a
človeka dobre vodí.

Ludová balada – interpretácia

Išli hudci horou – Ľudová balada (úryvok)

Išli hudci horou,
horou javorovou.
Našli drevo krásno
na husličky hlasnô.
„Iba ho zotnime
a sebou vezmime“
Prvý raz zaťali,
do krvi preťali.
Druhý raz zaťali,
taký hlas počuli:

„Ach, nie som ja drevo,
drevo javorovô,
ale som ja dievča
z mesta richtárovo.
Na vodu som išla,
neskoro som prišla.
Mamka ma zakliala,
by kameň ostala,
kameňom meravým,
drevom javorovým.
Kupa skamenela
meravým kameňom,
ja som zdrevenela
zeleným javorom.

Ludová balada – interpretácia

Ten turecký mýtnik

(úryvok)

Ten turecký mýtnik
sedí vo vezení,
za ruce, za nohy
tuho okovaný
„Mýtniku, mýtniku!
Máš ty doma dcéru,
krásnu Katarínu.
Ak nám just y slúbiš,
sám sa vyslobodíš!“ (...)

„Vlasy moje, vlasy,
kdeže vy puojdete?
Za turecké hory!
Mňa hlavička bolí.
Škoda vás, škoda vás,
moje mile vlasy,
škoda vás, škoda vás,
škoda vašej krásy,
že ste ma vydali
Turkom do vezení.“

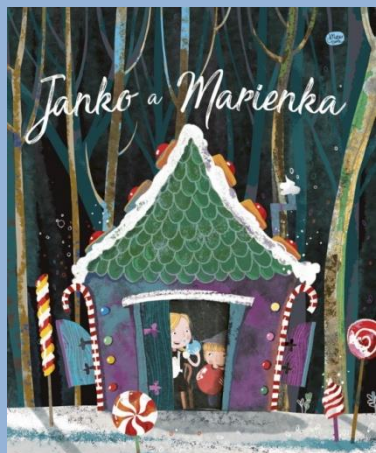
Umelá balada – interpretácia

Ján Botto – Žltá ľalia

(úryvok)

Stojí, stojí mohyla.
Na mohyle zlá chvíľa,
na mohyle trnie, chrastie
a v tom trní, chrastí rastie,
rastie, kvety rozvíja
jedna žltá ľalia.
Tá ľalia smutno vzdychá:
Hlávku moju trnie pichá
a nožičky oheň páli —
pomôžte mi v mojom žiali!

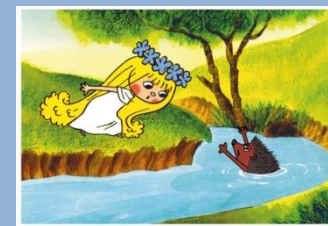
Idú dievky z dediny,
polievajú kvetiny,
polievajú ľalie —
a hrob všetko popije.
Idú chlapci s topory,
sečú ako do hory —
a to trnie i chrastie
jak ho zotnú, tak zrastie.
A ľalia smutne vzdychá:
Hlávku moju trnie pichá
a nožičky oheň páli —
pomôžte mi v mojom žiali!

rozprávky
povesti

K rozsiahlejším formám patria

legendy, exemplá

Rozprávky

- Zakladajú sa na vymyslenom príbehu.
- Vystupujú v nich nadprirodzené bytosti.
- Ich tematika je rozmanitá.
- Ustálené vstupné a záverečné formulky.
- Dobro víťazí nad zlom.
- Symbolika čísel 3, 7, 12.
- Najstaršia rozprávka je **O dvanástich mesiačikoch.**

Exemplá – interpretácia

Milan Rúfus: O troch grošoch (úryvok)

Kopal raz jeden chudobný človek
pri hradskej ceste priekopy.
„Akú máš plácu?" kráľ sa ho
pýtal.
„Tri groše na deň dokopy."

„Tri groše na deň? Vyžiješ z
toho?"
pýta sa vladár biedneho.
„Tri groše? Keby, jasný môj kráľu!
Ja žijem iba z jedného.

Prvým z tých grošov dlho už
vraciam
to, čo som dlžný pred bohom.
Iba ten druhý ostáva pre mňa.
Tretí groš dávam zálohom."

Premýšľá vladár starnúcou
hlavou,
už sa mu na nej belie srieň.
Koľko len húta, toľko len húta,
Nepríde veci na koreň.

Ľudová dráma

- Má mnoho podôb a foriem.
- Najstaršiu formu predstavujú obradové hry spojené s predkresťanskými zvykmi pri svadobných a pohrebných udalostiach.
- Využívajú masky, rekvizity a spev.
- V niektorých hrách predkresťanského pôvodu vystupujú démonické a fantastické bytosti, zvieratá.

Obradový folklór

- Súvisí s rozšírením tzv. **mágie**.
- Ľudia sa snažili vplývať na prírodu **čarovnými úkonmi**.
- Vznikli rôzne **zaklínania a zarietania**.
- Majú pôvodné črty pohanstva.
- V tomto období vzniká **kalendárny obradový folklór**.

Koledové, obchôdzkové hry

- Pevný, veršovaný text.
- Spievané a tanečné zložky.
- Spájajú sa so zimným obdobím.
- Pastierske hry, trojkráľové hry...
- Obchôdzkové sú spojené s fašiangami.

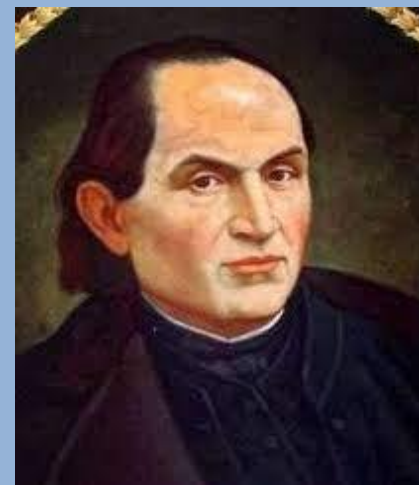
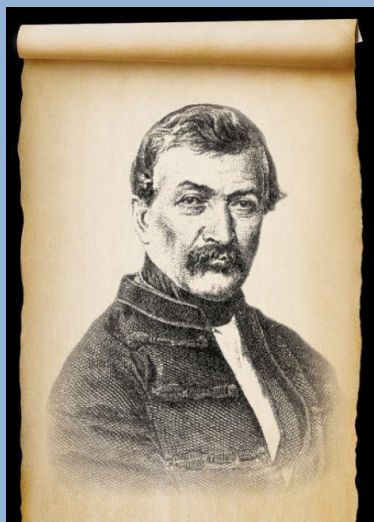

Detský folklór

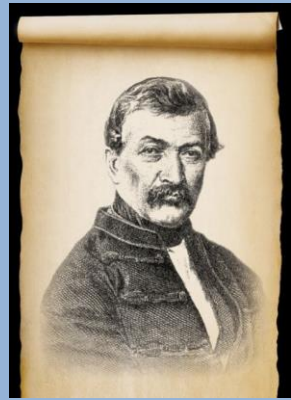
- Slovesné, hudobné, tanečné, dramatické a pantomimické prejavy detí.
- Dôležité miesto má hra.
- Najrozšírenejšie sú rozličné rečňovanky, vyčítanky, hádanky, detské hry, obyčaje a obrady.
- Majú rytmický charakter.

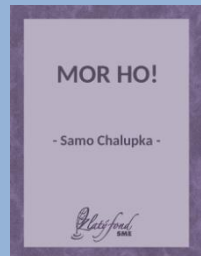
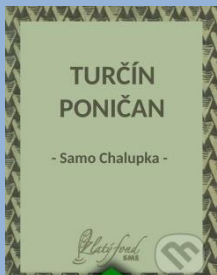
Ľudová slovesnosť v umelej literatúre ŠTÚROVCI

Samo Chalupka

- Najstarší predstaviteľ romantizmu.
- **Veršovaná povesť – Turčín Poničan** – príbeh slovenskej ženy, ktorú jej syn kedysi odvedený do Turecka, odvedie do otroctva. Keď zistí že ide o jeho matku ponúka jej bohatý život v Turecku. Ona ale odmieta a dáva prednosť Slovensku.
- **Epická báseň Mor ho!** – obdobie rímskeho panstva na Slovensku. Čerpá z historickej literatúry, kde našiel údaje o boji slovenského národa za slobodu. Slovenský junáci sa stretnú s rímskym cisárom, ktorý chce dobiť slovanské územia. Slováci mu ponúkajú mier. Cisár odmieta, slováci, hoc aj v menšine, sa vrhajú do boja proti rímskym vojakom a čestne zomierajú za svoju vlasť. Sú morálnymi víťazmi.
- Podiel Ľudovíta Štúra na prehĺbení záujmu o ľudovú slovesnosť.

Janko Kráľ

- Najrevolučnejší štúrovský básnik, inšpiruje sa hlavne ľudovými baladami a povestami.
- V baladách často zobrazuje mravné zmýšľanie a cítenie ľudu, využíva ľudový jazyk, prirovnania, príslovia, porekadlá a gradáciu, všetko typické znaky ľudovej slovesnosti.
- **Balada Kríž a čiapka** – dievčatá a chlapci sa stretnú na priadkach. Mara vyhlási, že sa nebojí ísť o polnoci na cintorín, preto jej dajú úlohu, má doniesť kríž z hrobu. Urobí tak, no noc čo noc sa jej ozýva hlas, aby vrátila kríž na miesto. Mara zo dňa na deň chradne, má veľký strach a nakoniec umiera. Mravný konflikt – zneuctenie hrobu – trest v podobe smrti.

Janko Kráľ

- Svoje životné pocity vyjadril Janko Kráľ v **balade Zakliata panna vo Váhu a divný Janko**. Prvýkrát bola uverejnená v almanachu Nitra v roku 1844. Patrí k najznámejším baladám v slovenskej literatúre. Vychádza z ľudovej povesti o zakliatej panne. Tú môže vyslobodiť iba junák, ktorý sa o polnoci za ňou vrhne do vôd Váhu, no musí mať prevrátené veci naruby.

Kompozične sa člení na tri časti a druhá časť je typický text balady ľudového typu- sylabicka prozódia.

Ján Botto

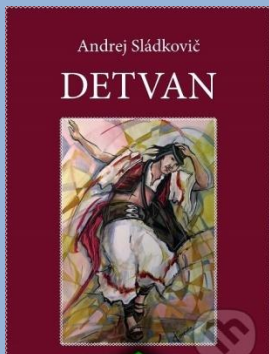
- Podnety a pramene svojej tvorby hľadal v ľudovej slovesnosti. Dynamiku deja Botto dosahoval stupňovaním hrôz. Na vytvorenie presnejšej predstavy tragiky využíval dialóg, zvukomalebné slová, skratkovitosť reči.
- **Balada Žltá ľalia** - rieši mravný konflikt. Adam a Eva si sľúbia vernosť aj po smrti. Adam umrie a Eva ho pochová pod prah domu. Jedného dňa Eva stretne muža, ktorému sa chce oddať. V noci Adam prichádza po Evu, ktorá mu v náručí umiera. Eva porušila sľub a preto umrela.
- **Balada Margita a Besná** - o smrti siroty, ktorá musí zomrieť pre žiarlivosť macochy Keď macocha Margitu zabije pomätie sa a vrhne sa do Váhu. To je jej trestom.

Ján Botto

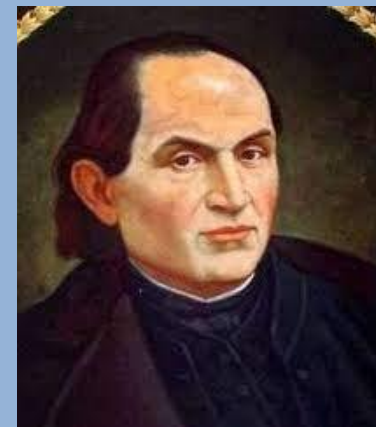

- **Lyrickoepická skladba Smrť Jánošíkova.** Jánošík sa u Bottu nepodáva v hrdinských bojových situáciách ako je známy z ľudového podania. Bottov Jánošík už len s trpkosťou spomína na svoj odboj a vyjadruje nálady jeho generácie. Skladba má 9. spevov a hrdina je zobrazený v dvoch polohách:
 1. Jánošík a družina ako hrdinský bojovníci proti feudálom a za práva ubiedených
 2. v popredí sú jeho veľkolepé vízie o budúcnosti národaZ toho vyplýva romantický konflikt medzi túžbami a skutočnosťou, ktorá ich nedovoľuje uskutočniť.

Andrej Sládkovič

- Kompozíciu **Detvana** tvorí 5 spevov: **Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka.**
- **Martin** – Martin Hudcovie je urastený a švárny mládenec, zabil kráľovského sokola.
- **Družina** – Večer na salaši a spev valachov za zvukov gájd a fujary, Martin vyslobodí svoju milú Elenu z rúk zbojníkov.
- **Slatinský jarmok** – Stretnutie Martina s kráľom Matejom, Martin sa ospravedlní, že zabil sokola. Vyjde najavo, že zabil aj lúpežníka. Kráľ ho odmení kantárom a koňom.
- **Vohľady** – Elena večer čaká na Martina a hrá na drumbľu. Prestrojený kráľ ju chce získať, Elena ho odmietne. Kráľ jej na pamiatku daruje prsteň.
- **Lapačka** – Martin vstupuje do povestného Čierneho pluku, ale ponecháva si svoj kroj.

EURÓPSKA ÚNIA

Európsky sociálny fond
Európsky fond
regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM
ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ĎAKUJEM ZA POZORNOSŤ

PaedDr. Ľubica Rúčková

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.“

www.esf.gov.sk

www.minedu.gov.sk